

**O‘QUVCHILARNING NEYROPEDAGOGIK XUSUSIYATLARI VA
BILISH JARAYONLARINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI**

Hamrayeva Zarina Fazliddin qizi

Navoiy Davlat Universiteti San’at va sport fakulteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yunalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarning neyropedagogik xususiyatlari hamda bilish jarayonlarining ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda neyropedagogikaning pedagogika va neyrofanlar bilan uzviy bog‘liqligi ochib berilib, o‘quvchilarning bilimlarni qabul qilishi, qayta ishlashi va xotirada saqlash jarayonlari miya faoliyati bilan bog‘liq holda yoritiladi. Shuningdek, individual neyropsixologik xususiyatlarni hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish zarurati asoslab beriladi. Maqolada bilish jarayonlarini rivojlantirishda emotsional omil, miya plastikligi, jismoniy faollik va tajribaviy faoliyatning ahamiyati ko‘rsatib o‘tiladi. Neyropedagogik yondashuv ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning kognitiv imkoniyatlarini to‘liq namoyon etish hamda shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni amalga oshirishning muhim omili sifatida talqin etiladi.

Kalit so‘zlar: neyropedagogika, bilish jarayonlari, miya faoliyati, kognitiv rivojlanish, individual yondashuv, o‘quvchi shaxsi, xotira, diqqat, tafakkur, ta’lim samaradorligi, miya plastikligi, emotsional omil.

Neyropedagogika pedagogika fanlari tizimida shakllanayotgan yangi yo‘nalish bo‘lib, u pedagogika va neyrofanlar (neyrobiologiya, kognitiv psixologiya va psixofiziologiya) tutashgan sohada rivojlanadi. Ushbu fan o‘quvchilarning bilish jarayonlarini miyaning fiziologik faoliyati bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganadi hamda ta’lim va tarbiya jarayonida samarali metodlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Neyropedagogikaning asosiy vazifasi – o‘quvchilarning bilimlarni qanday qabul qilishi, qayta ishlashi va uzoq muddatli xotirada saqlashi jarayonlarini miya faoliyati asosida tushuntirishdan iboratdir. Bu yondashuv ta’lim muhitining miya faoliyatiga ta’sirini tahlil qilish hamda o‘quv jarayonini shaxsning individual neyropsixologik xususiyatlariga moslashtirish imkonini beradi.

Hozirgi zamon ta’limida dars samaradorligini oshirish, har bir o‘quvchiga axborotni mos shaklda yetkazish masalasi dolzarb bo‘lib, bunda neyrologik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Neyropedagogika o‘quvchilarning stress darajasi, aqliy va kognitiv xususiyatlarini aniqlash orqali ta’limni individuallashtirish va moslashtirilgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqishni nazarda tutadi.

Masalan, giperaktiv o‘quvchilar uchun harakatli mashg‘ulotlarni joriy etish, xotirasi sust bolalar uchun xotirani mustahkamlovchi mashqlar tashkil etish yoki diqqat yetishmovchiligi kuzatilganda mantiqiy mashqlarni qo‘llash bilish jarayonlarini faollashtiradi. Bu esa har bir o‘quvchining o‘qish jarayonidan maksimal samaradorlik bilan foydalanishiga yordam beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Neyropedagogika sohasida o‘quvchilarning bilish jarayonlarini diagnostika qilish bo‘yicha bir qator olimlar ilmiy izlanishlar olib borganlar. Jumladan, A. S. Shmidt va E. Rosenthal neyropedagogikaning asosiy tamoyillarini ishlab chiqqan va o‘quvchilarning psixologik hamda nevrologik xususiyatlarini tahlil qilish orqali ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llarini asoslab berganlar.

A.S. Shmidt tadqiqotlariga ko‘ra, o‘ng yarimshari ustun faoliyat ko‘rsatadigan o‘quvchilar vizual axborotni tezroq qabul qiladi va ijodiy faoliyatga moyil bo‘ladi, chap yarimshari ustun bo‘lgan o‘quvchilar esa mantiqiy va analitik vazifalarni bajarishda yuqori natijalarga erishadilar.

Shuningdek, L. V. Zankov “Kognitiv rivojlanish” nazariyasida o‘quvchilarning bilish jarayonlariga ta’sir etuvchi neyropedagogik omillarni yoritib, ularni ta’lim tizimida qo‘llash imkoniyatlarini ilmiy asoslab bergan.

Bilish jarayonining shakllanishida tajriba va tarbiya muhimligini ingliz faylasufi John Locke ham ta’kidlab, “Bolaning aqli oq qog‘oz kabidir, uning ustiga qanday yozilsa, shunday saqlanib qoladi”, degan mashhur g‘oyani ilgari surgan.

Auditoriy diqqat va idrok jarayonlarini tadqiq etishda Donald Broadbent tomonidan ishlab chiqilgan dixotik tinglash nazariyasi alohida ahamiyatga ega bo‘lib, u miya yarimsharlarining dominantligini aniqlashda keng qo‘llaniladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Neyropedagogikaning ilmiy-nazariy asoslari quyidagi g‘oyalarga tayanadi:

Birinchidan, miyaning plastikligi – miya yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirish jarayonida tuzilma va funksional jihatdan o‘zgarish qobiliyatiga ega. Bu esa har qanday yoshda bilish jarayonlarini rivojlantirish mumkinligini anglatadi.

Ikkinchidan, emotsional omil – ijobiy his-tuyg‘ular bilimlarni mustahkamroq saqlashga xizmat qiladi.

Uchinchidan, individual yondashuv – har bir o‘quvchining miyasi o‘ziga xos bo‘lgani sababli o‘qitish usullari ham moslashtirilgan bo‘lishi zarur.

To‘rtinchidan, tajriba va amaliy faoliyat – nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan mustahkamlash neyron aloqalarning rivojlanishiga olib keladi.

Beshinchidan, tana va miya o‘rtasidagi bog‘liqlik – jismoniy faollik miya faoliyatini kuchaytiradi.

Tahlil va natijalar. Neyropedagogik diagnostika o‘quvchilarning bilish jarayonlari va shaxsiy xususiyatlarini chuqur tahlil qilishga xizmat qiladi. Unda quyidagi usullar qo‘llaniladi:

– psixometrik testlar (xotira, diqqat, tafakkur);

- neyropsixologik testlar (yarimsharlar faoliyatini aniqlash);
- temperament va qiziqishlarni aniqlash;
- EEG (elektroensefalografiya) orqali miya faolligini baholash.

Dixotik testlash usuli orqali har bir o'quvchining qaysi yarimshari dominant ekani aniqlanadi. Natijada o'quvchilar:

- logik-analitik tip (chap yarimshar ustun);
- ijodiy-emotsional tip (o'ng yarimshar ustun);
- aralash tip (ikkala yarimshar teng faol) guruhlariga ajratiladi.

Bu tasnif o'quvchilarning bilish jarayonlarini tushunish va mos pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning neyropedagogik xususiyatlari va bilish jarayonlari ilmiy-nazariy jihatdan miya faoliyati, kognitiv jarayonlar va individual psixologik xususiyatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Neyropedagogik yondashuv ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan holda tashkil etish, o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish va o'qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yuldashev M.X., "Neyropsixologik metodlar asoslari". Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2021.
2. Abdullayeva G.X., "Ta'limda individual yondashuv: Neyropsixologik nuqtai nazar". O'quv qo'llanma.
3. Abdullayeva G.X., "Ta'limda neyropsixologik yondashuvlar". O'quv qo'llanma.
4. V.P. Gluxov, "Neyropsixologiya v obrazovani". "Российская академия образования" nashriyoti.
5. Pol E. Dennison, Geyl E. Dennison. "Brain Gym" [1987. - B. 1103].
6. "Journal of Neuroscience in Education" ilmiy jurnal.
7. J.M. Glozman, "Практическая нейропсихология: Помощь неуспевающим школьникам". М.: Эксмо, [2010. – 290 с].

8. J.M. Glozman, Soboleva A.E. “Нейропсихологическая диагностика детей школьного возраста”. М.: Смысл, [2012. а. 170 с].
9. <https://flibusta.su/book/17395-prakticheskaya-neyropsihologiya-opyit-raboty-s-detmi-ispyityivayuschi/read/>